

УДК 78.087.684

Карась Г. В.*

ФЕНОМЕН «ЩЕДРИКА» В ОБРОБЦІ МИКОЛИ ЛЕОНТОВИЧА У СВІТОВОМУ КОМУНІКАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ ХХ СТ.

Стаття висвітлює трансформацію обробки української народної пісні «Щедрик» у світовий музичний феномен. Історична ретроспектива процесу (впродовж всього ХХ ст. до наших днів) переконливо доводить геніальність таланту композитора, важливість сучасних засобів комунікації у розширенні світового культурного простору.

Ключові слова: щедрик, «коляда дзвіночків», обробка, композитор, комунікація, культурний простір.

У творчому доробку видатного українського композитора Миколи Леонтовича (1877–1921) кілька сотень обробок народних пісень, проте одна з них зробила його воістину відомим у всьому світі. Це – широко розповсюджений «Щедрик», який звучить сьогодні в країнах Європи та Латинської Америки, в Австралії та Японії на усіх FM-станціях і телеканалах, на вулицях і у супермаркетах... Особливого поширення він набув в Канаді та США. Окрім звучання в аутентичному вигляді, виникло багато транскрипцій твору для різних вокальних, вокально-інструментальних ансамблів, органу та симфонічного оркестру. Разом з тим, наукового осмислення феномену «Щедрика» у світовому культурному просторі сучасне мистецтвознавство не запропонувало, хоча є кілька англомовних статей З. Нижанківського, Р. Савицького-мол. та аноніма в діаспорній пресі про його появу [5; 6; 7]. Зенон Нижанківський надіслав свою невеличку статтю до інформаційного бюлетня Бібліотеки Конгресу США, а діаспорний музичний журнал «Вісті» передрукував її у березні 1970 р. для українського та англомовного читача [5]. Помилкові атрибуції твору в закордонних виданнях, які до речі і сьогодні можна зустріти, спонукали З. Нижанківського внести ясність в його авторство.

Завоювання «Щедриком» світового культурного простору актуалізувало нашу розвідку, метою якої стало висвітлення трансформації обробки української народної пісні «Щедрик» у світовий музичний феномен. Виходячи із цього, необхідно вирішити *наступні завдання*: прослідкувати еволюцію трансформації і поширення твору впродовж ХХ ст. по всьому світу; окреслити види і роль сучасних засобів комунікації у поширенні «Щедрика» у світовому культурному просторі.

«Щедрик» – це найвище досягнення композитора в жанрі опрацювання народної пісні. Взявши за основу народне першоджерело, що належить до найстаріших реліктових зразків українського музичного фольклору, М. Леонтович блискуче застосовує класичний поліфонічний прийом остінато. Дослідник творчості композитора А. Завальнюк пише, що у «Щедрику» «усе разом – то є витончена, вигадлива за візерунком, невимовно красива звукова мережка, ніби виткана поетичною рукою народного майстра», «єдина, струнка щодо архітектоніки емоційна хвиля» [1, с. 73]. Важко назвати в українській хоровій літературі інший твір, у якому б з такою силою сполучалися змістовність, художність і майстерність. У ньому М. Леонтович демонструє високу техніку вокального інструментування: «Розцвічуючи мотив все новими й новими звуковими барвами, він непомітно й дуже природно передає його з голосу в голос, з групи в групу», «отже, емоційна хвиля збігається з темброво-теситурною. Поспівки інструментального характеру сопрано... , спів з закритим ротом, органні пункти створюють звуковий колорит, який заворожує слухача. Прийоми й методи наскрізного розвитку, де активна динаміка й образна нероздільність посідають головне місце, барвистість і колоритність музичного викладу, вражаюча сила художнього впливу свідчать про те, що цей твір Миколи Дмитровича відзначається справді симфонічним мисленням» [1, с. 73].

* © Карась Г. В., 2012

Відомий український композитор П. Козицький писав, що «Щедрик» – «то не розкладка пісні, то самоцінний музичний твір, який осяяний променем генія і який вартий зайняти і займе не останнє місце в світовій музичній літературі» [цит. за: 1, с.73–74]. Це пророцтво здійснилося – «Щедрик» М. Леонтовича в англійському перекладі став в Америці своєрідним різдвяним гімном, широко тиражується сучасними ЗМІ та аудіотехнікою.

Повернемось до витоків цього феномена. Унікальна обробка української народної пісні «Щедрик» з'являється у доробку Миколи Леонтовича у 1914 році і 25 грудня 1916 року з успіхом вперше виконується хором колективом Київського університету ім. св. Володимира під керівництвом відомого диригента Олександра Кошиця. У програмі останнього концерту в Україні (Київське хорове товариство під орудою О. Кошиця), який відбувся 9 і 12 січня 1919 р. (27 і 30 грудня 1918 р.), серед п'ятнадцяти коляд був виконаний «Щедрик» М. Леонтовича. О. Кошицю належить не тільки першопрочитання твору, але й його тріумф по всьому світу. У репертуарі створеної ним Української республіканської капели (1919) цей твір займав почесне місце, завдяки чому виконувався перед різними аудиторіями.

О. Кошиць згадував, що це була «коронна точка» репертуару, яка з величезним успіхом виконувалася продовж п'яти з половиною років в країнах Європи та Америки і здобувала супер реліжії музичних критиків [2, с. 67]. Першими були відомі чеські музикологи. Так, Ярослав Кржічка писав, що М. Леонтович в обробках народної пісні виходить з самої її природи [2, с. 49], а Зденек Неєдли вперше відзначає, що це «своєрідна хорова література, яка скромно називає себе обробками народних пісень для хору. В дійсності ж це – цілком особливе, оригінальне і велике мистецтво, що значно перевищує обробки народних пісень у інших народів, зокрема у нас» [4, с. 39]. Відомий професор Празької консерваторії звертає увагу і на «Щедрика», підкреслюючи, що стереотипний мотив М. Леонтович витримує від початку до кінця, і цим самим сильніше підкреслює інші голоси, які протистоять йому, чим привносить до того стереотипного і убогого головного мотиву все нове й нове звучання. Таким чином з простого мотиву виростає темпераментна композиція, що приваблює своєю надзвичайною оригінальністю [4, с.42].

Після концертів хору в Парижі (1921 р.) професори «Канторської школи св. Людовіка» взяли у О. Кошиця ноти, переклали «Щедрик» французькою, ввели його до свого репертуару, запросивши українського диригента на виступ [2, с. 152].

Емігрувавши у 1922 році до США із Українським національним хором (таку назву прибрала капела після розпаду), О. Кошиць продовжує виконувати «Щедрика» на американському континенті. Вперше хор під його керівництвом виконує твір 5 жовтня 1922 року в найславетнішому концертному залі «Carnegie Hall» у Нью-Йорку. Після виступу в Ютиці місцева газета «The Utica Daily Press» (26 лютого 1923 р.) писала: «Дуже колоритно, з тонкою градацією звуку хор проспівав «Щедрика» Леонтовича» [2, с. 268].

Пісня стала настільки популярною, що перший переклад англійською мовою був зроблений аранжувальником, диригентом, учителем музики Пітером Вільховським (Peter Wilhousky, народжений 1902 року в Пассейку), який до того ж працював на радіо NBC [6, № 49, с.7]. Пісня нагадувала Вільховському передзвін і саме цей образ він зафіксував у своїх віршах. Ідея нового тексту ґрунтувалася на слов'янській леєнді про те, що в ніч, коли народився Ісус, на Його честь в усьому світі задзвонили дзвони чудовим мелодійним співом. Після цього дзвоник став головним музичним атрибутом Різдва на Заході, і тепер майже всі різдвяні пісні найпопулярніших виконавців прикрашені звучанням дзвіночків. Зберегши хорову партитуру М. Леонтовича, П. Вільховський написав оригінальний англійський текст, а не переклад українського, додав фортепіанний супровід. У такому варіанті твір був надрукований у 1936 р. фірмою «Carl Fisher, Inc.» у Нью-Йорку, при цьому зазначалося, що «Carol of the Bells» (з англ. – «коляда дзвіночків») – українська колядка, музика М. Леонтовича, текст і аранжування П. Вільховського [5]. Саме під цією назвою пісня закріпилася в музичній культурі Заходу. Першими виконали обробку П. Вільховського шкільний хор під його керівництвом та хор Вальтера Дамроша. Хори інших шкіл та коледжів просили копії твору і почали

виконувати його по всій Америці [6, № 50 с.7]. Отже, варіант П. Вільховського виконувався протягом Різдвяних свят і дав можливість популяризувати його серед широкої аудиторії, а також в аранжуванні для симфонічного оркестру NBC під керівництвом видатного диригента Артуро Тоскані у 1944–1949 рр., з яким П. Вільховський співпрацював. Найбільш поширеним у США в середині ХХ ст. було виконання твору такими хоровими колективами як «Mormon Tabernacle Choir», «Robert Shaw Choral», «Fred Waring Pensylvanians», «Roger Wagner Choral» та багатьма університетськими хорами.

Подальшій популярності твору сприяло використання його як реклами для шампанського. У післявоєнні роки у США було написано ще три колядки, які цілковито чи частково базувалися на музиці «Щедрика»: друга англійська версія «Ring, Christmas Bells» («Різдвяні дзвони»), написана Мінною Гофман (Minna Louise Hohman) у 1947 р., у 1954 р. фірма «Pro Art Publications of Westbury, L. I.» публікує пісню з англійським тестом та редакцією Вальтера Ехрета (Walter Ehret), у 1957 році – з'явилася «Come, Dance And Sing», у 1972 – ще одна «Carol Of The Bells». До сьогоднішнього дня американські хори, професійні і любительські, співають цей твір як колядку на Різдво.

Яку ж роль у триумфальному поширенні «Щедрика» відіграли засоби комунікації – ці винаходи ХХ ст.?

Пальма першості належить тут **грамзапису**. Багата зарубіжна дискографія твору досліджена українським колекціонером Степаном Максимюком із США, який зокрема, зібрав різні американські виконання «Щедрика» («Carol of the Bells») М. Леонтовича 1940-х рр. [3, с. 247]. Першим в Америці записав твори композитора Український національний хор під керуванням О. Кошиця (1922 р.). Одразу ж по приїзді, як пише О. Кошиць, з 26 вересня до 6 жовтня капела наспівує «фонографічні рекорди у компанії *Брунsvік*» [2, с. 213]. У дослідженні Бібліотеки Конгресу США «Етнічна музика на рекордах», яке частково виконано при допомозі С. Максимюка, наведено назви творів цього запису. Серед них обробки українських народних пісень М. Леонтовича («Щедрик», «Почаївська Божа Мати», «Коза» [7, с. 62]. 1943 року О. Кошиць в Нью-Йорку протягом дев'яти днів у фірмі «Sonart» здійснює запис на платівки своєрідного пісенного літопису – 27 українських народних пісень в опрацюванні для хору. До альбому під назвою «Near Ukraine Sing» ввійшли також три твори М. Леонтовича – щедрівка «В полі, полі плужок оре», «Ой від саду та до моря», «Ой сів, поїхав на воронім коні» [3, с. 55–56]. Пізніше твори М. Леонтовича, в т. ч. «Щедрик» записували хор «Дніпро» з Клівленда під керівництвом Є. О. Садовського (1969 р.), Капела бандуристів ім. Т. Шевченка з Детройта (США, 1960–1980 рр.), хор «Боян» філії УНО в Торонто (Канада) під керівництвом С. Гумініловича (1960-ті рр.), «Візантійський хор» з Нідерландів під керівництвом М. Антоновича та багато ін. [3, с. 70, 87, 89, 96].

Неукраїнська зарубіжна дискографія «Щедрика», започаткована у 1946 році (більше 50 позицій) [6, № 50, с.7]. Серед них: хор Роберта Шоу (1946), канадський музикант, співак і композитор Девід Фостер (1993), французький шансон'є Шарль Азнавур, іспанський оперний тенор Пласідо Домінго з концерту у Відні (1994), американська група (хеві-метал) «Savatage» у проекті «Транс-Сибірський оркестр» (1995). Особливо з кінця 70-х років минулого століття пісню записують на різдвяних альбомах найпопулярніших американських виконавців. Оригінальні версії «Щедрика» в різдвяному альбомі 2001 року записав найвідоміший американський жіночий ритм-енд-блюзовий гурт всіх часів «Destiny's Child» під назвою «Opera Of The Bells», американська група прогресивного металу «Dream Theater» (2002), фольк-рок група «Gandalf Murphy» і «Slambovian Circus of Dreams» (2004), американська співачка Еммануель Грей «Еммі» Россум (Emmanuelle Grey «Emmy» Rossom; різдвяний CD «Carol of the Bells», 2007); малий оркестр із Портленда, Орегон «Pink Martini» (2010), британська пост-хардрок група «Enter Shikari» (2010) та ін. Оркестрові версії «Щедрика» записувалися під керівництвом Е. Орманді, К. Драгона, Леонарда Бернстайна [6, № 50, с.7].

«Щедрик» активно інтегрувався у сучасну культуру. «Коляда дзвіночків» широко використовується в рекламі, зокрема в 2006 році звучала у двох рекламних роликах GPS-навігаторів

«Garmin» фірми «Dell Latitude Laptops», а її пародійні версії фігурували в фільмах «South Park», «Family Guy» і «Saturday Night Live». Канадська група «Barenaked Ladies» записала «Щедрик» у своїй обробці для альбому «Barenaked for Holidays». В кінці серії «Ноель» серіалу «Західне крило», заступник завідуючого відділом кадрів Джош Ліман з асистенткою Діною Мос виходять із парадного входу Білого будинку і зупиняються послухати пісню у виконанні вуличного хору. Також колядка звучить в перших сценах десятої серії «Метання вогню» третього сезону серіалу «Менталіст», присвяченої Різдву. Переробка пісні в сучасний техно-данс стиль продюсером-діджеєм Демоніксом швидко стала культовою в андеграунді. Мелодія звучить в треку «Shedry Schedryk» альбому «Werewolf» української рок-групи «Esthetic Education». Пісня слугує заставкою американського радіо в період різдвяних свят. Колядка, записана «Саватаж», популяризована їх проектом «Транссибірський оркестр» в дебютному альбомі «Ніч перед Різдвом та інші історії», стала лейтмотивом естафети в Сараєво напередодні Різдва.

«Щедрик» представлений також в **популярній культурі: художніх та анімаційних фільмах, Інтернеті**. Він послужив основою для популярного в англomовному Інтернеті інтернет-мема, відомого як «Ding Fries are Done»; пісня пародіюється в епізоді серіалу «Сімпсони» «Південний парк», «Класичні різдвяні пісні від містера Хенкі» і в одному із епізодів «Гріффінів»; звучить в одній із серій серіалу «Евріка»; оригінальну кавер-версію на цю пісню виконала американська металкор група «August Burns Red».

Фільмографія «Щедрика» включає такі відомі зарубіжні стрічки, як: сімейна комедія «Один вдома» (1990, Warner Bros. Entertainment, Inc., автор музики до кінофільму американський композитор Джон Вільямс), телевізійна комедія «Saturday Night Live» (1975, NBC), фантастичний різдвяний комедійний фільм «Санта Клаус» (1994, The Walt Disney Company), американський анімаційний сітком «South Park» (1997). Також він звучить у фільмі «Мелодія для шарманки» Кіри Муратової (Україна, 2009).

Пародії: американська альтернативна рок-група «Guster» з Бостона (шт. Масачусетс) записала пародію на пісню як сингл «Carol of the Meows» (2004), пародію на пісню використано в «Мапет-шоу» (2009), американському комедійному телесеріалі «Community» (2011, NBC).

В Інтернеті «Carol Of The Bells» згадують на декількох тисячах сайтів, але мало хто вказує, що це є твір видатого сина України. Так, веб-портал «YouTube» подає десятки виконань твору хорами України, Росії, Литви, Польщі, Великої Британії, Канади, США. Сучасні трансформації твору представлені аранжуваннями із збереженням його основи і вільними імпрровізаціями. Це українські виконавці різних стилів (Олег Скрипка та його гурт «ВВ» – концертне виконання і мультфільм); учасник програми «Україна має талант» - 2 бандурист Ярослав Джусь з Києва, який виконує фантазію на твір у Торонто (Канада) та зарубіжні виконавці (соло і ансамблі) на різних інструментах (окарина, флейта, фортепіано, кларнет, саксофон і т. п.), різноманітні види оркестрів, в т. ч. відомі («Boston Pops Orchestra»; «Trans Siberian Orchestra»), групи («Metallica», «Celtic Woman»), різноманітні шоу (зокрема світлове різдвяне шоу), цікаві інтерпретації (транскрипція для 12 віолончелей), уроки гри на фортепіано на основі «Щедрика». Під чари «Щедрика» попав один із найбільш поважаних і впливових сучасних джазових гітаристів світу американець Al Di Meola, який у 2009 році включений журналом «Classic Rock» до списку найбільш великих гітаристів всіх часів. До свого альбому «Christmas: Winter Nights» (1999 р.) він записує власну чотирихвилинну фантазію для гітари «Carol of the Bells».

Підсумовуючи, варто зазначити, що українська народна пісня «Щедрик» завдяки генетично закладеному в ній оптимізму, професійній обробці Миколи Леонтовича та високомистецькій інтерпретації Олександра Кошиця впродовж ХХ ст. пройшла шлях до світового музичного бестселера. Завдяки англійському літературному тексту з опорою на образ «новорічних дзвоників», твір став близьким і зрозумілим людям різних націй і народів. Сучасні засоби комунікації (радіо, грамзапис, телебачення, кіно, Інтернет) не тільки сприяли поширенню «Щедрика» у світовому культурному просторі, але й забезпечили його феномен у глобалізованому світі.

Список використаних джерел

1. Завальнюк А. Микола Леонтович. Дослідження, документи, листи. До 125-ї річниці від дня народження / Анатолій Завальнюк. – Вінниця: «Поділля-2000», 2002. – 256 с.
2. Кошиць О. З піснею через світ: подорож Української республіканської капели / упоряд., літ. обр., заг. ред. Михайла Головаценка / Олександр Кошиць. – К.: Рада, 1998. – 326 с.
3. Максимюк С. З історії українського звукозапису та дискографії / наук. ред. Р. Савицький, Ю. Ясіновський [=Історія укр. музики (Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України), 12: Дослідження] / Степан Максимюк. – Львів; Вашингтон: Вид-во Українського Католицького університету, 2003. – 287 с.
4. Nejedlý Z. Ukrajinská republikánská kapela / Zdeněk Nejedlý. – Nákladem Ukrajinského vydavatelského družstva "Čas" Kyjev – Praha; Knihtiskárna "Politiky" v Praze, [1920]. – 67 s.
5. Nizankowsky Z. The origin of the Ukrainian Carol of the bells / by Dr. Zenon Nizankowsky // Вісті. – Сан Пауло, Мінн., США, 1970. – Ч.1 (32). – С.19.
6. Sawycky R. Carol of the Bells / Roman Sawycky // The Ukrainian Weekly Sunday. – New Jersey, 1976. – Desember, 19, 26. – № 49, 50 (part 1, 2). – P. 7.
7. Spottswood R. Ethnic Music on Records. A Discography of Commercial Ethnic Recordings Produced in United States 1894 to 1942 / Spottswood Richard K. – Los Angeles: Folklore and Mythology Center University of California, 1983. – 110 p.
8. [Б. п.] The Universally known Ukrainian carol Shchedryk (carol of the bells) (Ukrainian National Word) // Екран. – Чикаго, 1973. – Ч. 67–68. – С.10.

The article deals with transformation of the adapted Ukrainian folk song "Shchedryk" into the world musical phenomenon. The historical retrospective review of this process (from the beginning of the 20th c. to the present day) justifies the composer's genius, significance of modern means of communication for expansion of the world cultural space.

Key words: shchedryk, «Carol of the Bells», adaptation, composer, communication, cultural space.

УДК 378.016: 785

Карпенко Т. П.*

ФОРМУВАННЯ МУЗИЧНО-СЛУХОВОЇ СПОСТЕРЕЖЛИВОСТІ – СКЛАДОВОЇ ВИКОНАВСЬКИХ НАВИЧОК МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ

У статті аналізується проблема формування музично-слухової спостережливості виконавця, зокрема, розвиток такої інтеграційної здібності, як музично-слухові уявлення. Пропонується низка вправ і завдань, які сприяють збагаченню професійної компетентності фахівця.

Ключові слова: учитель музики, музично-слухова спостережливість, виконавські навички, музично-слухові уявлення, компетентність.

Зміни, що відбуваються в усіх сферах сучасного суспільного устрою України – економіці, культурі, політиці, науці, освіті, потребують радикального переосмислення вимог щодо професійної підготовки майбутніх спеціалістів будь-якої галузі, і в тому числі, системи освіти. Реалізація завдань у галузі музичної освіти учнівської молоді сучасної школи вимагає серйозної уваги до підготовки тих, хто завтра прийде в школу, хто покликаний і зуміє виховувати любов до музики у кожної дитини.

Повноцінне й досконале музично-естетичне виховання майбутніх учителів музики у вишах є першочерговим завданням у вихованні музичної культури підростаючого покоління.

* © Карпенко Т. П., 2012